

Puchar srebrny projektu Jana Matejki

- Czas powstania 1868
- Miejsce powstania Kraków
- Wymiary wysokość: 34,5 cm, średnica: podstawy: 12 cm
- Numer inwentarzowy MHK 666/III
- Muzeum [Muzeum Historyczne Miasta Krakowa](#)
- Dostępność w magazynie
- Tematy [miasto](#), [znane postaci](#), [pamięć](#)
- Technika [odlewanie](#), [cyzelowanie](#), [grawerowanie](#), [złocenie](#)
- Materiał [srebro](#), [koral](#)
- Prawa do obiektu Muzeum Historyczne Miasta Krakowa
- Prawa do wizerunków cyfrowych domena publiczna
- Digitalizacja RPD MIK, projekt Wirtualne Muzea Małopolski
- Tagi [naczynie](#), [techniki zdobnicze](#), [rzemiosło](#), [herb](#), [Kraków](#), [złotnictwo](#), [Jan Matejko](#), [3D](#), [numizmatyka](#), [domena publiczna](#), [orzeł](#)

W zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa znajduje się ciekawy XIX-wieczny kielich o

nieznanej historii. Według tradycji był on związany z postacią Jana Matejki.

Srebrny puchar z przykrywką wykonany w stylu historyzującym, swoją formą i dekoracją przypomina gotyckie kielichy. Wieloboczną ozdobną stopę dzieli osiem pól wypełnionych grawerowanym, stylizowanym ornamentem roślinnym. Wysmukły, profilowany trzon ozdobiony jest spłaszczonym, wielobocznym nodusem z motywem guzów i dwoma płaskimi pierścieniami. Krawędzie pól stopy i trzon akcentuje plastyczny motyw astwerku z żabkami. Trzon kielicha przechodzi w wieloboczną, smukłą czaszę o wyłaczanym wnętrzu, ujętą dekoracyjnym, grawerowanym koszyczkiem ze stylizowanej roślinności. Czaszę zdobi dwanaście monet polskich z XIX wieku wtopionych w jej zewnętrzną i wewnętrzną ścianę. Na licu czaszy dodatkowo znajduje się wygrawerowany napis: „PAMIĄTKA / W DNIU 6 LISTOPADA / 1868”. Pokrywa pucharu, analogicznie jak stopa, podzielona jest na osiem pól, wypełnionych grawerowanymi motywami stylizowanej roślinności. W jej zwieńczeniu znajduje się gotycka żabka z umieszczoną na koralu figurką orła polskiego w koronie.

Na stopie kielicha widnieją dwie punce: niewyraźnie odcisnięty herb Krakowa (?) oraz cecha zapasowa – VR (wprowadzona w 1867 roku). Podobna cecha znajduje się również na pokrywie.

Ciekawym elementem kielicha są monety użyte do jego dekoracji. Monety te określane są jako „Pieniądz Powstania Listopadowego”.

Wraz z wybuchem powstania w 1830 roku Rząd Powstańczy powierzył zarządzanie Mennicą Warszawską utworzonemu dwa lata wcześniej Bankowi Polskiemu. Postanowiono wówczas wycofać z obiegu wcześniej obowiązujące carskie monety z wizerunkiem cara i rosyjskiego dwugłowego orła. W ich miejsce zostały wprowadzone nowe monety, które miały być swoistą manifestacją polskiego patriotyzmu. Wybito wówczas pięć monet obiegowych: 3 i 10 groszy, 2 i 5 złotych oraz dukat wzorowany na dukacie holenderskim. Monety groszowe i złotowe, wykonane z miedzi i srebra, miały wspólny awers — herb polsko-litewski, czyli Orzeł i Pogoń na dwudzielnej tarczy herbowej zwieńczonej górą koroną. W otoku u góry widniał napis: „KRÓLESTWO POLSKIE”. Rewersy miały nominały i datę „1831” otoczone wieńcem roślinnym. Natomiast wspomniany dukat, wzorowany na popularnym w Polsce dukacie niderlandzkim, wybito ze złota. Został on wprowadzony, aby ułatwić transakcje międzynarodowe, związane między innymi z zakupem broni przez Rząd Narodowy. Awers dukata wyobrażał stojącego rycerza w zbroi przepasanej szarfą, z mieczem i pękiem strzał w dłoni oraz w hełmie zwieńczonym piórem. Po jego bokach widniała data „1831”, a w otoku napis: „CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT” (z łac. „zgodą małe rzeczy wzrastają”). Na rewersie natomiast w stylizowanej ramce umieszczono napis: „MO. AUR. / REG. BELGII / AD LEGEM / IMPERII”. Dukat powstańczy różnił się od niderlandzkiego oryginału jedynie niewielkim orłem umieszczonym na początku legendy awersu. Powstańcze monety uważane są obecnie za jedne z piękniejszych polskich monet obiegowych. Monety użyte do dekoracji oraz polski orzełek umieszczony na koralu w zwieńczeniu pucharu sugerują jego patriotyczny charakter. Niestety ryta data i przeznaczenie pucharu wciąż pozostaje tajemnicą.

Opracowanie: Elżbieta Lang (Muzeum Historyczne Miasta Krakowa), © wszystkie prawa zastrzeżone

Złotniczy szyfr

Przedmioty ze stopów metali szlachetnych były zazwyczaj opatrzone wybijanymi puncą (narzędzie złotnicze) znakami, tzw. cechami. Pojawienie się ich na wyrobach złotniczych, ich liczba i znaczenie związane były z rozporządzeniami wydawanymi przez cechy rzemieślnicze, następnie również przez władze miejskie i państwowe. Te niewielkie znaki z liczbami i przedstawieniami ujętymi w różnokształtne pola, które przypominają nieraz ubytki, są niezwykle cennym źródłem informacji o dziele. Możliwe jest wyszczególnienie kilku rodzajów znaków, przy rozpoznaniu ich elementów i funkcji. Należy jednak pamiętać, że ich forma zmieniała się na przestrzeni dziejów, a także na poszczególnych terytoriach, co stanowi niemałe utrudnienie przez wzgląd na ich ilość.

Pierwszą grupę cech tworzą znaki indywidualne poszczególnych majstrów, jak i warsztatów. Mogły zawierać pełne nazwisko majstra, lecz najczęściej występowały w formach majuskułowych inicjałów. W takim wypadku istniało oczywiście ryzyko powtórzenia monogramów, stąd – aby dokonać rozróżnienia –

sytuowano je w różnorodnych polach, nieraz o bardzo fantazyjnej formie. Zdarzały się przypadki, w których znakiem warsztatu, czy późniejszej firmy był również gmerk (w kamieniarstwie – sygnatura autora w formie znaku na powierzchni kamienia).

Najczęściej spotykane były jednak znaki próby, które wskazywały na procentową ilość srebra, które jest zawarte w materiale użytym do danego wyrobu złotniczego. Istniało wiele systemów oznaczeń, w zależności od czasów, terytorium i panującej władzy, a regulowały je ścisłe przepisy. Jednak właśnie dzięki temu, właściwie rozpoznając cechę, możliwe jest określenie przybliżonego czasu i miejsca powstania dzieła. Znaki próby zaczęły używać symboli cyfrowych od ok. XIX wieku (jednostką miary były łuty, stąd system łutowy), natomiast wcześniej sam znak miejski świadczył o użyciu w stopie metali obowiązującej ówczesnie ilości srebra.

Znaki miejskie pozwalają łączyć wyroby z konkretnymi ośrodkami. Jako oznaczenie przyjmowały formę herbu miasta (bądź jego fragmentu), czasem również całą nazwę miasta, czy też pierwszą jego literę. Dla sprawdzenia jakości wyrobów, dzieła znakowano również w probierniach państwowych, stąd ich nazwa. W cechach probierczych wykonywanych wedle danego wzoru znajdowały się informacje o próbie srebra, czasem również data i litera miasta. Na terenach dawnej Rzeczypospolitej pojawiły się końcem XVIII wieku, wprowadzone początkowo w zaborze austriackim.

Ciekawymi przykładami są również cechy kontrybucyjne. Oznaczały wyroby, które w myśl zarządzenia kontrybucji austriackiej (1806) zarekwirowano, a które zostały wykupione i oddane właścicielom. Dlatego też mogły znajdować się nawet na bardzo starych wyrobach. Cechy takie posiadały w polu przede wszystkim literę wskazującą probiernię na danym terytorium.

Wśród wielu jeszcze dodatkowych oznaczeń i rodzajów cech (rozpoznajemy również cechy celne, zapasowe, znaki probierzy, czy też lombardowe, a nawet znaki wskazujące na daty), wyżej wymienione stanowią ich podstawę.

Należy przede wszystkim zdać sobie sprawę, iż znaki złotnicze stanowią bardzo funkcjonalne narzędzie, dzięki któremu możemy, niekiedy nawet z dużą dokładnością, zadatować dzieło, określić miejsce jego powstania, autora lub też prześledzić jego historię. Cechy złotnicze, tak jak każdy szyfr, posiadają swoją kodyfikację, dla której poznania najważniejsze są katalogi znaków, wciąż jednak nie w pełni opracowane.

Opracowanie: Paulina Kluz (Redakcja WMM),

Ten utwór jest dostępny na [licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/).

Bibliografia:

Michał Gradowski, *Dawne złotnictwo: technika i terminologia*, Warszawa 1980;

Michał Gradowski, *Znaki probiercze na zabytkowych srebrach w Polsce*, Warszawa 1988;

Michał Gradowski, *Znaki na srebrze: znaki miejskie i państwowe używane na terenie Polski w obecnych jej granicach*, Warszawa 1994.

Tagi: [biżuteria](#), [złotnictwo](#), [kielich](#), [licencje Creative Commons](#)